

ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING G‘ARB DAVLATCHILIGIDA
TUTGAN O‘RNI

*Anarkulova Zubayda Fayzullo qizi,
O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti o‘qituvchisi*

Annotatsiya: Zahiriddin Muhammad Bobur (1483–1530) — buyuk sarkarda, davlat arbobi, shoir va tarixchi bo‘lib, u nafaqat Sharq, balki G‘arb davlatchiligi tarixida ham muhim o‘rin egallaydi. Bobur asos solgan Boburiylar davlati (G‘arb tarixshunosligida “Buyuk Mo‘g‘ullar imperiyasi” nomi bilan mashhur) XVI–XIX asrlar davomida Hindiston yarimorolida yirik va markazlashgan davlat sifatida mavjud bo‘lgan. Ushbu davlatning siyosiy boshqaruv tizimi, harbiy islohotlari, madaniy va huquqiy qarashlari G‘arb olimlari tomonidan alohida e‘tirof etilgan. Mazkur maqolada Zahiriddin Muhammad Boburning G‘arb davlatchiligi tarixidagi o‘rni, uning davlat qurilishi borasidagi qarashlari va u asos solgan imperiyaning jahon siyosiy tafakkuriga ta’siri ilmiy asosda tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Bobur, shoir, tarixchi, sulola, arbob.

Boburning siyosiy faoliyati va davlat arbobi sifatida shakllanishi.

Bobur Temuriylar sulolasining vakili sifatida siyosiy faoliyatini Movarounnahrda boshlagan. Yoshligidan murakkab siyosiy muhitda tarbiya topgan Bobur davlat boshqaruvi, diplomatiya va harbiy san‘at sirlarini chuqur egallagan. Samarqand, Andijon va Kobul uchun olib borgan kurashlari uning siyosiy yetukligini oshirdi.

1504-yilda Kobulni egallagan Bobur bu hududni mustahkam davlat markaziga aylantirdi. Aynan Kobul davri Boburning kelajakdagi Hindiston yurishlari uchun tayanch bosqich bo‘ldi. Bu jarayonda u markazlashgan boshqaruv, harbiy intizom va moliyaviy tizimni shakllantirishga alohida e‘tibor qaratdi.

Hindistonda Boburiylar davlatining barpo etilishi

1526-yilda Panipat jangida Dehli sultoni Ibrohim Lo‘diy ustidan qozonilgan g‘alaba Boburning G‘arb davlatchiligi tarixidagi o‘rnini mustahkamladi. Ushbu g‘alaba natijasida Bobur Hindistonda yangi, kuchli va markazlashgan davlatga asos soldi.

Bobur Hindistonda o‘sha davr uchun yangilik bo‘lgan harbiy texnologiyalarni, xususan, o‘qotar qurollar va artilleriyani keng qo‘lladi. Bu holat G‘arb tarixchilari tomonidan Yevropadagi harbiy inqilob bilan qiyoslanadi. Boburiylar davlatida qo‘shin boshqaruvi, jangovar taktika va strategiya G‘arb harbiy san‘atiga yaqin bo‘lgan tizim asosida rivojlandi.

Boburning davlat boshqaruvi va huquqiy qarashlari:

Bobur davlat boshqaruvida adolat, qonun ustuvorligi va markaziy hokimiyatni mustahkamlash tamoyillariga amal qilgan. U mahalliy aholining urf-odatlarini va diniy e‘tiqodlariga hurmat bilan yondashib, bag‘rikeng siyosat olib borgan. Bu holat G‘arb olimlari tomonidan “barqaror imperiya modeli” sifatida baholanadi.

Boburiylar davlatida soliq tizimi, yer egaligi va ma‘muriy boshqaruv aniq tartibga solingan bo‘lib, keyinchalik bu tizimlar uning vorislari — Humoyun, Akbar, Jahongir va Shoh Jahon davrida yanada takomillashtirilgan. Ayniqsa, Akbar davridagi islohotlar Bobur asos solgan boshqaruv an‘analarining mantiqiy davomidir.

Boburning madaniy-ma‘naviy merosi va G‘arb tarixshunosligidagi bahosi

Boburning “Boburnoma” asari G‘arb tarixshunosligida noyob tarixiy-manbaviy asar sifatida yuqori baholanadi. Ushbu asar nafaqat siyosiy voqealar bayoni, balki davlat boshqaruvi, harbiy yurishlar, iqtisodiy holat va ijtimoiy munosabatlar haqida muhim ma‘lumotlarni o‘z ichiga oladi.

G‘arb olimlari Boburni Uyg‘onish davri hukmdorlariga qiyoslaydi. Uning shaxsida sarkardalik, siyosiy donishmandlik va adabiy iste‘dod uyg‘unlashgan. Aynan shu jihatlar Boburni jahon davlatchiligi tarixida alohida mavqega ega shaxs sifatida namoyon etadi.

Boburiylar davlatining G'arb bilan diplomatik aloqalari

Boburiylar davlati tashkil topganidan so'ng qisqa vaqt ichida xalqaro siyosiy maydonda muhim o'rin egalladi. XVI asrda Boburiylar imperiyasi Eron (Safaviylar), Usmoniylar davlati hamda Yevropa savdo kompaniyalari bilan bilvosita diplomatik va iqtisodiy aloqalarni yo'lga qo'ydi. Bu jarayon G'arb davlatlarining Hindiston bilan munosabatlarida Boburiylar davlatini asosiy siyosiy kuch sifatida tan olishiga olib keldi.

Ayniqsa, Bobur tomonidan qo'llanilgan markazlashgan boshqaruv tizimi Yevropa davlatlarining mustamlakachilik davrida Hindistondagi siyosiy strategiyalariga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. G'arb tarixchilarining ta'kidlashicha, Boburiylar davlat tuzilmasi keyinchalik ingliz mustamlaka boshqaruvi uchun muhim tajriba vazifasini bajargan.

Boburning harbiy-strategik merosi va G'arb harbiy tafakkuri

Boburning harbiy san'atga qo'shgan hissasi uning o'qotar qurollardan tizimli foydalanishida namoyon bo'ladi. Panipat va Xonua janglarida Bobur artilleriya va otliq qo'shin uyg'unligini mohirona qo'llagan. Bu holat G'arb tarixshunosligida "zamonaviy urush uslublariga o'tish bosqichi" sifatida baholanadi.

Bobur tomonidan joriy etilgan jangovar tartiblar Yevropada shakllanayotgan harbiy taktikalarga o'xshash bo'lib, Sharq va G'arb harbiy tafakkuri o'rtasidagi uyg'unlikni ko'rsatadi. Shu sababli Bobur G'arb olimlari tomonidan "o'z davrining harbiy islohotchisi" sifatida e'tirof etiladi.

Bobur shaxsiyati va Uyg'onish davri hukmdorlari bilan qiyos

G'arb tarixshunosligida Bobur ko'pincha Yevropa Uyg'onish davri hukmdorlari — masalan, Fransiya qiroli Fransisk I yoki Angliya qiroli Genrix VIII bilan qiyoslanadi. Buning sababi Boburning nafaqat sarkarda va davlat arbobi, balki adib va mutafakkir sifatida ham faoliyat yuritganidadir.

Boburning shaxsiy kundaliklari, tabiat va jamiyat haqidagi mulohazalari G'arb tarixchilariga uning dunyoqarashi va siyosiy qarorlarining ichki motivlarini

anglash imkonini beradi. Bu jihat Boburni ko‘plab o‘rta asr hukmdorlaridan ajratib turadi.

Boburiylar davlati — G‘arb tarixshunosligida “klassik imperiya” modeli

G‘arb tadqiqotchilari Boburiylar davlatini Rim va Usmoniylar imperiyalari qatorida “klassik imperiya” sifatida baholaydi. Bunga sabab — hududiy kenglik, markazlashgan boshqaruv, professional armiya va rivojlangan soliq tizimining mavjudligidir.

Bobur tomonidan asos solingan ushbu davlat modeli keyingi asrlarda Janubiy Osiyo siyosiy tuzilmasining shakllanishida hal qiluvchi rol o‘ynadi va G‘arb davlatchiligi nazariyasida muhim tarixiy tajriba sifatida o‘rganiladi.

Xulosa. Zahiriddin Muhammad Bobur G‘arb davlatchiligi tarixida yangi imperiya asoschisi, ilg‘or harbiy va siyosiy islohotchi sifatida muhim o‘rin egallaydi. U asos solgan Boburiylar davlati bir necha asr davomida Hindiston yarimorolida siyosiy barqarorlik va madaniy taraqqiyotga xizmat qilgan.

Boburning davlat boshqaruvi borasidagi qarashlari, harbiy strategiyasi va bag‘rikeng siyosati bugungi kunda ham davlatchilik nazariyasi va tarixiy tajriba nuqtayi nazaridan muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois Bobur nafaqat Sharq, balki G‘arb davlatchiligi taraqqiyotiga sezilarli hissa qo‘shgan buyuk tarixiy shaxs sifatida e’tirof etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Zahiriddin Muhammad Bobur. Boburnoma. – Toshkent: Sharq, 2014.
2. Azimjonova S. Zahiriddin Muhammad Bobur va uning davri. – Toshkent: Fan, 1993.
3. Ahmed S. The Mughal Empire. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
4. Richards J. F. The Mughal Empire. – New York: Cambridge University Press, 2008.
5. Erskin U. Babur and the Rise of the Mughal Empire. – London, 1921.
6. Habib I. Medieval India: The Study of a Civilization. – New Delhi: Oxford

University Press, 2007.

7. To'xtiyev A. O'zbek davlatchiligi tarixi. – Toshkent: O'zbekiston, 2010.

8. Siddiqov X. Temuriylar davri davlatchiligi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.

9. Lane-Poole S. Babar. – Oxford: Clarendon Press, 1899.

10. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. Bobur maqolasi. – Toshkent, 2002.